

6. Лотман Ю. М. Структура художественного текста // Об искусстве / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 2000. – С. 14-287.
7. Москвина Е. В. Художественный мир Георга Бюхнера : монография / Е. В. Москвина. – М. : Прометей, 2007. – 195 с.
8. Büchner G. Werke und Briefe / G. Büchner. – Frankfurt am Main : Verlag Zweitausendeins, 2016. – 704 S.
9. Pfister M. Das Drama: Theorie und Analyse / M. Pfister. – München : Wilhelm Fink Verlag, 2001. – 456 S.

REFERENCES

1. Astrahan, N.I. (2014). Buttia literaturnogo tvorou. Analitichne ta interpretaciyne modeliuvannya: monographiya [The essence of a literary work. The analytical and interpretive modeling: monograph]. Kyiv: Akademvydav.
2. Bolotnova, N.S. (2009). Filologicheskii analiz teksta: ucheb. posobiie [Philological analysis of the text: a tutorial]. Moscow : Flinta : Nauka.
3. Bolotnova, N.S. (2011). Kommunikativnaya stilistika teksta: leksicheskaya reguliativnost v testkstovoi deiiatelnosti: kolekt. monographiya [N.S. Bolotnova, I. I. Babenko, E. A. Baklanova i dr.]; pod red. N.S. Bolotnovoi [The communicative stylistics of the text: lexical regularity in textual practice: a collective monograph]. Tomsk: Izd-vo Tomskogo gos. ped. un-ta.
4. Karaulov, Y.N. (1987). Ruskii yazyk i yazykovaya lichnost [The Russian language and linguistic identity]. Moscow: Nauka.
5. Karelskiy A.V. (1900). Ot geroiia k cheloveku: dva veka zapadnoyevropeiskoi literatury [From hero to human: two centuries of Western European literature]. Moscow: Sovetskiy pisatel.
6. Lotman Y.M. (2000). Struktura hudozhestvenogo teksta // Ob iskustve [The structure of the fiction text // About art]. SPB. : Iskustvo.
7. Moskvin E.V. (2007). Hudozhestvenyi mir Georga Biuchnera: monographiya [The fiction world of Georg Buchner: monograph]. Moscow: Prometei.
8. Büchner G. (2016). Werke und Briefe. Frankfurt am Main : Verlag Zweitausendeins [In German].
9. Pfister M. (2001). Das Drama: Theorie und Analyse. München : Wilhelm Fink Verlag.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Соколовська – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та зарубіжної літератури ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: проблеми теорії та історії драми, комунікативно-когнітивні стратегії інтерпретації художнього тексту.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Svitlana Sokolovska – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of German Philology and Foreign Literature of the Institute of Foreign Languages of the Zhytomyr State University after Ivan Franko.

Research interests: aspects of the theory and history of drama, communicative-cognitive strategies applied for artistic text interpretation.

УДК 821.112.2–312.1.09:2–584.5

СХІДНЕ Й ЗАХІДНЕ ТРАКТУВАННЯ СИМВОЛІЧНОГО ПЛАНУ ПОВІСТІ Г. ГЕССЕ «СІДДГАРТГА»

Марія ФОКА (Кропивницький, Україна)

e-mail: glamorousmail@meta.ua

ФОКА Марія. СХІДНЕ Й ЗАХІДНЕ ТРАКТУВАННЯ СИМВОЛІЧНОГО ПЛАНУ ПОВІСТІ Г. ГЕССЕ «СІДДГАРТГА»

У статті досліджується символічний план повісті Г. Гессе «Сіддгартга» крізь призму східних і західних учень. Автор доводить, що самопізнання головного героя можна інтерпретувати психоаналітичним методом, де відокремлюються етапи відмови від Персони, дистанціювання та інтеграція Тіні й Аніми, досягнення Самості. Східні духовні традиції дозволяють тлумачити долю Сіддгартги як шлях до злиття з Дао. Об'єднуючим мотивом двох протилежних світоглядних систем стає поняття Любові.

Ключові слова: Г. Гессе, символ, психоаналіз, К. Юнг, архетип, індуїзм, буддизм, даосизм.

FOKA Mariia. THE EASTERN AND WESTERN INTERPRETATIONS OF THE SYMBOLIC PLAN OF THE NOVEL “SIDDHARTHA” BY H. HESSE

The paper deals with the symbolic plan of the novel “Siddhartha” by H. Hesse. The author analyses Siddhartha’s relationship with Govinda, Gautama, Kamala, Kamaswami, and Vasudeva, revealing in detail the image of the protagonist, mainly his way to the self-discovery. They are his alter-ego, the implementation of his unconscious. Under their influence Siddhartha searches his identity, each of them gives him opportunity to form an integral personality. According to C. Jung’s concept, the way to identity can be divided into some stages: the rejection of Persona, which is the social role of the individual (the rejection of Brahmanism), the distancing and integration of Shadow/Shadows (Govinda, Gautama, Kamala, Kamaswami, and Vasudeva) and Anima (Kamala), and pursuit of self-realization. This psychoanalytic theory can supplement significantly the eastern concepts, which are united with the idea of connection with Spirit (superior spiritual substance, Brahman, Dao) through the self-knowledge and overcoming of the illusive attachment to the empirical existence. H. Hesse associates the way of self-knowledge with Siddhartha’s life. The pursuit of his identity, particularly in accordance with the western doctrine about self-realization and in consonance with the eastern understanding about the unity between Brahman and Atman, can realize with Love for the world and himself. Love is the most fundamental truth that combines the opposing eastern and western worldviews. Important keys to the decoding the implicit meanings are dreams, and their interpretations lead to the comprehension of the unconscious and true. The significant images are the image of the river, that is the condensed essence of truth and absolute, and the word “Om”, that symbolizes the approaching of the soul to the higher spheres.

Key words: H. Hesse, symbol, psychoanalysis, C. Jung, archetype, Hinduism, Buddhism, Daoism.

Індійська тема, що набула розвою в європейській літературі початку ХХ ст., надзвичайно цікавила тогочасних читачів. Вони слідком за письменниками вдавалися до східних культурно-філософських знань, бачачи в них шляхи осягнення найпотаємнішого й найважливішого. Найбільш показовими в цьому плані є індійські вірші В. Б. Сйтса, романи А. Дебліна «Три стрибка Ван-луна» (1915), Л. Фейхтвагнера «Васантасени» (1916), Р. Роллана «Магатма Ганді» (1923) та ін. Перелік органічно доповнює «індійська» повість Г. Гессе «Сіддгартга» (1922), яка користувалася надзвичайною популярністю не лише на батьківщині автора, у Німеччині, а й у Європі, Америці, Японії та багатьох інших країнах.

Вивченням справжніх смислів або «вищої» мудрості «Сіддгартти» Г. Гессе займалися такі дослідники, як-от: С. Аверинцев, Я. Акопян, А. Березіна, Н. Білоцерківець, Є. Завадська, О. Золотухіна, Є. Малиніна, І. Мегела, Е. F. Casebeer, J. Hesse, M. M. Khattab, C. Marrer-Tising, J. Mileck, L. W. Tusken та ін. Проте не всі аспекти недовисловленого у творі досліджено. У цьому полягає *актуальність дослідження*. Мета – дослідити символічний план повісті «Сіддгартга» («Siddhartha») крізь призму східних і західних учень.

Символічною та вельми промовистою для кожного буддиста є назва твору Г. Гессе «Сіддгартга», адже в ній закодовано ім'я людини, з якою асоціюється це вчення. Сіддгартга Шак'ямуні (563–486/483 рр. до н.е.), що назвався Готамою (Гаутамою), є духовним учителем і засновником буддизму. Згідно з життєписами, він народився у впливовій кшатрійській сім'ї, але відмовився від безтурботного життя, коли усвідомив, що воно наповнене хворобами, старінням, смертю. Сіддгартга побачив у цьому безвихідь і покинув палац у 29 років, вирушивши на пошуки істини. Протягом шести років він старанно пізнавав основи медитації в багатьох вчителів, дотримувався аскетичного способу життя, проте це не привело до досягнення істини. Тож Готама вирішив прислухатися до свого серця, інтуїції та почав шукати власний шлях до просвітлення. За легендою, у віці сорока років він досяг пробудження, звідси й титул *Будда* – із санскриту «той, хто пробудився», точніше, «той, хто пробудився для просвітлення». Протягом решти сорока п'яти років Сіддгартга багато подорожував північною Індією, поширюючи свої погляди. Суть його послання людям – зректися від спокус мирського життя, зануритися в самопізнання й самоспоглядання, що призведе до просвітлення. Те, що Будда не проголошував себе ані Богом, ані пророком, уселило в серце кожного буддиста надію на пробудження, якого досягла така сама звичайна людина, як і вони, Сіддгартга. З тих пір це вчення не тільки набуло надзвичайної популярності, а й стало третьою світовою релігією (поруч із християнством та ісламом).

Так, обізнаний з історією буддизму читач, лише прочитавши назву повісті («Сіддгартга»), одразу відтворює можливу художню картину через асоціації й паралелі зі знаковим іменем. Але глибше знайомство з твором переконує, що йтиметься про зовсім іншого Сіддгартгу, і це лише посилює інтригу. Як і Будда, Сіддгартга Гаутама, гессівський герой покидає батьківський дім і вирушає в пошуках істини, випробовує різні способи її досягнення, але не копією сліпо Будду, а знаходить *свій* шлях до пробудження (просвітлення). Фактично в такому протиставленні виступає прихована дискусія Г. Гессе з різноманітними ученнями й релігіями, зокрема з буддійським ученням. Адже, по суті, у теологічному аспекті світобачення письменника є складним симбіозом брагманізму (індуїзму), буддизму, даосизму з елементами давньогрецької філософської думки, навіть християнства. Варто, проте, зауважити, що ці протиріччя поглинаються домінантною індійською атмосферою, недаремно сам письменник назвав повість «Сіддгартга» «індійською поемою».

Сіддгартга, пізнавши таїни брагманізму й аскетизму, не знайшовши відповідей у буддизмі, вирішує відмовитись від учень та обирає індивідуальний шлях просвітлення. Він поринає в мирське життя, але пориває з ним, усвідомивши його беззмістовність. З відчаю хоче обірвати своє життя, утопившись у річці, але, почувши раптове віще слово «Ом», знаходить надію. Оселившись у перевізника Васудеви, осягаючи внутрішнє «Я», знаходить Самість і врешті-решт пізнає істину та досягає просвітлення.

Пізнати глибини філософського змісту й імпліцитні смисли допомагають знакові символічні образи повісті, на які ми звернемо детальну увагу.

Подібно до Будди Сіддгартги Гаутами, промовистим стає ім'я іншого героя. Ідеться про товариша Сіддгартги Говінду, разом з яким той з дитинства осягав таїну брагманізму і який услід за ним подався до саманів. Ім'я *Говінда* є одним з імен Крішни-Вішну в індуїзмі. За однією з легенд, Индра прославляє Крішну за те, що той, урятувавши від проливної дощу корів, став їх улюбленим пастухом, і наділяє його іменем *Говінда* – з санскр. «захисник корів». З огляду на те, що корова є священною твариною в Індії, образ Говінди набуває особливої аури.

Сам образ Говінди також є символічним: він важлива частина внутрішнього світу Сіддгартги, його двійник. Показово, що Г. Гессе вживає слово «тінь», характеризуючи відносини між Сіддгартгою й Говіндою: «Er wollte Siddhartha folgen, dem Geliebten, dem Herrlichen. Und wenn Siddhartha einstmals ein Gott würde, wenn er einstmals eingehen würde zu den Strahlenden, dann wollte Govinda ihn folgen, als sein Freud, als sein Begleiter, als sein Diener, als sein Speerträger, sein Schatten» [4, с. 4] – «Він мріяв піти за Сіддхартхою – за улюбленим, прекрасним Сіддхартхою. І навіть якщо Сіддхартха стане колись божеством, якщо вступить колись до сонму світлосяйних, Говінда й тоді хотів би іти за ним – іти його товаришем, його супутником, слугою, списоносцем, його *тінню*» [2, с. 7] (тут і далі переклад О. Логвиненка), «Neben ihm lebte Govinda, sein Schatten, ging dieselben Wege, unterzog sich denselben Bemühungen» [4, с. 18] – «Поруч із Сіддхартхою жив Говінда й був його *тінню*, ступав тими самими шляхами, робив над собою ті самі зусилля» [2, с. 14]. Так, акцент на словах «sein Schatten» / «його тінь» наводить на паралель з архетипом Тіні, що, за теорією К. Юнга, є субособистістю, яка складається з особистісних і колективних настанов, не прийнятих людиною через їхню несумісність зі самосприйняттям і самоуявленням.

У цьому контексті важливим стає момент, коли Говінда хоче залишитися з Сіддгартгою Гаутамою, щиро повіривши в можливе спасіння, натомість Сіддгартга вирішує продовжити шукати просвітлення сам на сам: «Обікрвав мене Будда, – міркував Сіддхартха. – Обікрвав він мене, та ще більше він мені подарував. Величний забрав у мене товариша, того, що вірив у мене, а тепер вірить у нього, забрав того, хто був моєю тінню, а тепер став тінню його, Гаутами. Але подарував мені Будда Сіддхартху – мене самого» [2, с. 27]. Через призму архетипних позицій у цьому фрагменті можна побачити приховане часткове неприйняття Сіддгартгою буддизму, бо це вчення не відповідало його самовідчуттю, тому він усе ж залишається на самоті. Разом з тим тут постає підсвідома віра в буддизм як можливий шлях до просвітлення, бо Гаутама (як двійник Сіддгартги), покидаючи товариша, залишається разом з Буддою.

Додатковими смисловими відтінками наповнюється зустріч Говінди, який досі перебуває в пошуках істини, із Сіддгартгою, новоявленим святим. Важливо, що через Сіддгартгу отримав просвітлення й Говінда: «Низько вклонився Говінда; по старечих щоках його котилися сльози, а він їх не помічав; у серці його вогнем горіло почуття щонайглибшої любові, щонайсмирненнішої шаноби. Низько, до самісінької землі вклонився він Сіддхартсі. Той сидів нерухомо, й усмішка його нагадувала про все, що Говінда любив, що було йому любе й святе» [2, с. 92]. У цей момент, очевидно, відбувається інтеграція несвідомих змістів у цілісну структуру особистості, а в цьому постає гармонія.

Образ купця Камасвами, у якого Сіддгартга вчиться мистецтву заробляння грошей у період мирського життя, також можна розглядати як його Тінь. Ім'я Камасвами викликає асоціації зі словом «свами» (з санскр. – власник, господар і чоловік), що означає почесний титул в індуїзмі. Купець пов'язується з матеріальними благами й земними насолодами. «Камасвами такий самий розумний, як я, – порівнює Сіддгартга, – а от спокою він у собі не має» [2, с. 46]. Оскільки Тінь містить у собі негативні емоції, нахили й тенденції, що часто пов'язані з тваринними інстинктами, нерозвиненими негативними рисами, які людина хоче відкинути, то втеча Сіддгартги від мирського життя, наповненого земними радостями й утіхами, стає зрозумілою.

Крізь призму психоаналізу прочитуються інші герої. Так, архетипом Аніми у творі виступає Камала, славетна куртизанка. Чуттєвість й еротичність героїні увиразнює етимологічна спорідненість її імені з Камою (з санскр. – «любов», «чуттєвий потяг»), богом кохання в індуїзмі. За концепцією К. Г. Юнга, Аніма – неусвідомлена частина психіки

чоловіка, у якій переважають емоції й афекти. Саме в Камали Сіддгартга вчиться мистецтву кохання, пізнаючи своє «Я» шляхом чуттєвості. На схожості між Сіддгартгою та Камалою наголошено неодноразово: через слова автора читач сприймає це як факт («Камала розуміла Сіддхартху краще, ніж колись його розумів Говінда, вона була схожа на Сіддхартху більше» [2, с. 46]), а через слова героя – як його самопізнання («Ти – як я...» [2, с. 46] або «Я такий, як і ти...» [2, с. 47] – визнавав Сіддгартга). Але втеча Сіддгартги стає символом того, що Аніма не змогла усталитись і домінувати в ньому.

Пророчим видається один зі снів Сіддгартги, у якому в Камали з'являється думка приєднатися до Будди: «– Колись, а може, й скоро, я також піду за тим Буддою. Я подарую Величному гай і пристану до його вчення» [2, с. 50]. За З. Фройдом, «у сновидіннях немає нічого випадкового або байдужого» [112, с. 74], тлумачення «таких незначних, невмотивованих деталей» [3, с. 74] приводить до осягнення несвідомого, істинного. Підтвердження цієї думки знаходимо на сторінках повісті: «...уві сні, у глибокому сні людина входить до свого найпотемнішого і живе в Атмані» [2, с. 8]. Можливо, у цьому сні насправді криється прихований сумнів Сіддгартги щодо правильності обраного ним шляху, зокрема мирського життя; підсвідоме вагання, виражене через образ Камали, його двійника, наштовхує на думку таки приєднатися до Будди, який дає віру в просвітлення.

Своєю чергою, архетип Анімуса, тобто чоловічої частини жіночої психіки, можна розглядати крізь призму образу Камали. Вона, що йде в пошуках Будди з метою просвітління, знаходить Сіддгартгу, а з ним і своє пробудження:

«– Чи досяг ти того, чого прагнув? – спитала вона. – Ти знайшов мир і спокій?

Він усміхнувся й поклав свою руку на її.

– Я це бачу, – сказала вона. – Я це бачу. І я теж знайду мир і спокій.

– Ти його вже знайшла, – прошепотів Сіддхартха.

Камала не відводила погляду від його очей. Вона думала про те, що зібралася до Гаутама, щоб побачити обличчя Довершеного, щоб удихнути мир його й спокій, а натомість знайшла свій мир і спокій, і це теж дуже добре, не гірше, ніж якби вона побачила самого Гаутаму» [2, с. 70].

Як і Говінда, Камала хотіла знайти себе, своє заспокоєння в буддизмі, їй, як і Говінді, подарував його Сіддгартга. Таке тлумачення дає змогу відчутти цілісність особистості.

До того ж, приховуючи в собі надзвичайну глибину, взаємовідношення *Говінда – Сіддгартга – Камала* становлять особливу триєдність. Перенесення внутрішніх акцентів, що втілені в архетипах, стає додатковим ключем до розкриття образу Сіддгартги. Наприклад, коли Говінда покинув Сіддгартгу, приєднавшись до Будди, йому приснився віщий сон, у якому образ Говінди замінюється образом жінки [див.: 2, с. 32]. Тлумачення сну дозволяє побачити, як одна частина внутрішнього світу Сіддгартги, тобто Говінда, його Тінь, витісняється іншою – Камалою, Анімою. Саме цей сон дає змогу якнайточніше інтерпретувати Камалу як Аніму, бо, як відомо, образ Аніми тісно пов'язаний з образом матері, тут навіть зникає для чоловіка межа між Анімою та матір'ю, увиразнюється її демонічна влада. Зв'язок Аніми з матір'ю постає через образ Сіддгартги, що п'є молоко з перс Камали. При тому потужним знаком є саме молоко – символ не тільки материнства, а й життя, безсмертя, відродження. Цей сон стає знаком майбутнього відродження Сіддгартги.

Щоправда, у творі фігурує ще один віщий сон, у якому Сіддгартга викидає за вікно мертву пташку із золотої клітки, – цим ознаменовано кінець того відродження, що знайшов він з Камалою, і перехід до нового етапу життя: «Снилось йому, ніби пташка, що кожен ранок стрічала співом, раптом онімела. Сіддхартсі це впало в око, він підійшов до клітки й зазірнув усередину. Пташеня було мертве й лежало уже закоцюбле. Сіддхартха дістав його з клітки, хвилю потримав у долоні, а тоді викинув геть, на вулицю. І ту ж мить моторошний страх обійняв Сіддхартху, і боляче стислося серце, так наче разом із мертвою пташкою він викинув усе найдорожче й найкраще, що мав» [2, с. 51]. У реальному житті Сіддгартга тонко усвідомив глибинні смисли ірреальних образів: «Співуча пташка, що наснилась йому, умерла. Вмерла пташка у нього в серці. Глибока затягла його сансара, з усіх боків убирав він у себе відразу й смерть...» [2, с. 54–55]. Цей сон символізує втечу від мирського життя.

Ще одна важлива складова внутрішнього світу Сіддгартти, яка домінує після втечі, концентрується в образі Васудеви. *Васудева*, одне з імен Крішни-Вішну, породжує потужну паралель: за однією з легенд, Крішна-Вішну постає як візник Арюна, а у творі Г. Гессе Васудева – перевізник, що через річку поєднує світ і Дао. У нього Сіддгартга вчиться найголовнішого – мистецтва споглядання річки та осягнення її мудрості.

Образ води-річки стає стрижневим: з одного боку, він означає втілення істини й абсолюту Дао, з іншого – найважливіший архетип людської свідомості. У ній тісно переплітаються супротивні *інь* і *ян*, протилежні *світло* і *темрява*, що зрештою, коли чітка межа між ними зникає, зливаються в єдине ціле. Усвідомлення цієї істини стає моментом просвітлення, часом осягнення Самості (архетип, який означає глибинний центр і внутрішню психологічну цілісність людини): «І відчув Сіддхартха, що науку слухати він нарешті осяг досконало. Усе це, оте багатоголосся в річці, він чув уже не раз, але цього дня воно лунало інакше. Численних тих голосів він уже не відрізняв один від одного – не відрізняв радісних від журливих, дитячих від дорослих; всі вони злилися водно, в тужливий стогін і сміх мудреця, у гнівний крик і хрипи вмирущого; все було одним цілим, усе тисячократ поглинене переплелось, сплелось. І все це разом, усі голоси, всі цілі, вся туга, усі страждання, всі втіхи, все добре й зло – все це вкупі був світ. Усе вкупі було рікою суцього, музикою життя» [2, с. 82–83].

Органічно доповнює образ річки знакове слово «Ом» («Аум») – найсвятіший звук в індуїзмі й буддизмі, який символізує наближення душі до вищих сфер. В індуїзмі Ом є уособленням божественної трійці Брагми, Вішну та Шиви, символом Брагмана (вищої реальності) і Всесвіту; а ось у буддизмі – це втілення трьох тіл Будди: тіло Дгарми, тіло відплати й виявлене тіло. У творі Г. Гессе Ом представлений у всій повноті своїх символічних значень: від давно усталених, традиційних, що з легкістю декодуються реципієнтом, до більш глибоких, нових значень, які потребують відтворення.

Спочатку слово «Ом» відтворює східну традицію: коли Сіддгартга збирався стати брагманом, «він уже вмів нечутно вимовляти Ом, – це слово слів, – умів нечутно вимовляти його в себе, вдихаючи повітря, коли душа зосереджена, а на чоло сходить сяєво ясного розуму» [2, с. 6]. Або почув Ом у хвилину відчаю, коли був близьким до самогубства: «Зненацька з найглибших куточків його душі, з давно проминутих часів його змореного життя пролунав звук. Це було слово, один лиш склад, що його він, Сіддхартха, вимовив нерозбірливо й уже не думаючи, – правічне слово, яким брахмани починають і завершають кожну молитву, священне Ом, що означає, власне, «досконалість» або «довершеність». І тої самої миті, коли це Ом торкнулося вуха Сіддхартхи, раптом прокинувся його заснулий розум і збагнув усе глупство того, що він робив» [2, с. 55].

Згодом Ом набуває нового значення, бо за цією досконалістю приховуються інші смисли: «І коли Сіддхартха пильніше прислухавсь до цієї річки, до цього багатоголосого співу, коли не чув уже ні страждань, ні сміху, коли вже не зачіпався душею за один якийсь голос і не входив у нього своїм «я», а слухав їх усі, слухав як одне ціле, як єдність, тоді їхній величний багатоголосий спів склався в одне-єдине слово, і це слово було «Ом» – довершеність» [2, с. 83]. Ця довершеність уже не пов'язана з позбуттям свого «Я» заради осягнення Атмана чи пізнання багатьох «Я» шляхом вселення в інші істоти. На думку Сіддгартти, зрозуміти істинні речі, що зводяться до Любові, можна тільки шляхом справжнього життя, через страждання та духовні злети: «Я на власній плоті й на власній душі відчув, що гріх мені дуже потрібен, потрібні плотські втіхи, потяг до статків, до марнолюбства, потрібен щонайганебніший відчай – потрібен для того, щоб навчитися долати в собі опір, щоб навчитися любити світ, щоб уже не порівнювати його з якимсь мною омріяним, мною уявленим світом, мною вигаданою окремою досконалістю, а приймати його таким, який він є, і любити його, й усією душею йому належати» [2, с. 87].

У цей момент приходять усвідомлення того, що Говінда, Камала, Кавасамі та Васудева є двійниками Сіддгартти, утіленням підсвідомого, утраченими й насамкінець знайденими його частинами. Під їхнім впливом Сіддгартга здійснює пошук свого «Я», кожен з них дає змогу народитися цілісній особистості, яка досягла Самості. До того ж у повісті номіновані лише згадані герої, їхні імена, як значилося раніше, мають «божественне» чи поважне значення.

Тож разом вони формують не тільки цілісну особистість, а і її «божественну» складову, виводячи Сіддгартгу на рівень надособистості (надлюдини).

Опираючись на концепцію К. Г. Юнга, шлях сходження до себе Сіддгартги можна поділити на окремі етапи: (1) відмова від Персона (Маски), що є соціальною роллю, яку особистість виконує перед суспільством, в аналізованому творі – це відмова від шляху брагмана, що мав стати «усім брахманам брахман» [2, с. 6]; (2) дистанціювання й інтеграція Тіні (Тіней) та Аніми; (3) досягнення Самості.

Психоаналітична теорія К. Г. Юнга органічно доповнюється східними концепціями. Попри специфічність доктрин особистості в індійських і китайських духовних традиціях, їх поєднує одна важлива думка: шлях до злиття з Духом (вищою духовною субстанцією, Брагманом, Дао) проходить через самопізнання та здолання ілюзорної прихильності до емпірично-особистісного існування. Цей шлях Г. Гессе асоціює з життєвим шляхом Сіддгартги.

Досягнення стану Самості, як його називають психоаналітики, або злиття Атмана з Брагманом, що прагнуть прибічники східних учень, стає можливим, на думку Г. Гессе, лише з прийняттям Любові до світу, до себе, до ближнього. У Любові концентрується одна єдина правда, осягнута Сіддгартгою, що є ніби палімпсестом, який нівелює інші, раніше визначені істини: «любов – це [...] найважливіше з-поміж усього. [...] Головне полягає ось у чому: бути в змозі любити світ, а не ним нехтувати, не ненавидіти його й себе, дивитися на нього, й на себе, й на всі створіння з любов'ю, захватом і шанобою» [2, с. 89]. У цій правді сходиться Схід і Захід, бо Любов – це та істина, яка є зрозумілою кожній людині.

На думку Н. Білоцерківець, повість «Сіддгартга» «написана простою образною мовою, і навіть той, хто ніколи не чув слова «дао» і не мав змоги вникати в тонкощі буддизму, здатен осягти її основний зміст, може, навіть швидше за «навчених» [1, с. 116]. Проте, на наше глибоке переконання, тільки заглиблення в східну та західну культури, відповідне світобачення й світовідчуття дають змогу зануритися в глибини тексту та відчутти підтекстові смисли.

Отже, повість Г. Гессе «Сіддгартга» є надзвичайно символічною, яку можна тлумачити з різних філософських позицій. Для кращого осмислення імпліцитного плану твору читач має звернутися до східних (насамперед індійських і китайських) та західних (передусім психоаналітичної концепції К. Юнга) учень, що дають змогу прослідкувати становлення цілісної особистості, усвідомити Любов як найголовнішу істину, що об'єднує, здавалося б, такі різні світоглядні системи Сходу і Заходу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Білоцерківець Н. «Пробудження», або спогади про Сіддхартху / Н. Білоцерківець // Всесвіт. – 1990. – № 3. – С. 113–117.
2. Гессе Г. Сіддхартха : Повість; Степовий вовк : Роман / Г. Гессе ; Пер. з нім. – К. : Молодь, 1992. – 256 с.
3. Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1991. – 456 с.
4. Hesse H. Siddhartha : a dual-language book / H. Hesse ; Translation, introduction, and glossary of Indian terms by St. Appelbaum. – Mineola, N.Y. : Dover Publications, Inc., 1998. – 175 p.

REFERENCES

1. Bilotserkivets', N. (1990). «Probudzhennia», abo spohady pro Siddkhartkhu [Awakening, or memory of Siddhartha]. Vsesvit, no 3, pp. 113–117.
2. Hesse, H. (1992). Siddkhartkha; Stepovyj vovk [Siddhartha; Steppenwolf]. Kyiv: Molod'.
3. Frejd, Z. (1991). Vvedenie v psihoanaliz [Introduction to psychoanalysis]. Moscow: Nauka.
4. Hesse, H. (1998). Siddhartha: a dual-language book. Mineola, N.Y.: Dover Publications, Inc.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Фока – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підтекст літературно-художнього твору, переклад імпліцитних смислів художнього твору, синтез мистецтв у літературі, переклад синтетичних художніх образів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mariia Foka – Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor, Associate Professor of Linguodidactics and Foreign Languages Department at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: subtext of literary work, translation of implicit meanings of literary work, synthesis of arts in literature, translation of synthetic literary images.